

ЧАЛАВЕК- ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ

Вацлаву Ластоўскаму мы абавязаныя публікацыяй вершаў Максіма Багдановіча, знаходкай Крыжа Еўфрасінні Полацкай і самай поўнай гісторыяй кніжнай культуры краіны

Вацлаў Усцінавіч Ластоўскі (8 лістапада 1883 — 23 студзеня 1938) — беларускі пісьменнік, грамадскі і палітычны дзеяч, акадэмік, гісторык, філолаг, дырэктар Беларускага дзяржаўнага музея. Сваёй творчасцю Ластоўскі даказаў: лепшым універсітэтам для чалавека з’яўляецца “глыбока прачытаная і добрасумленна напісаная кніга”. Нягледзячы на пачатковую чатырохгадовую адукацыю, Вацлаў Ластоўскі стаў членам-карэспандэнтам Украінскай акадэміі грамадазнаўства ў Празе (Чэхія) у 1926 годзе і акадэмікам Акадэміі навук Беларусі ў 1928 годзе.

Першая беларуская святая Еўфрасіння Полацкая пачала служэнне Госпаду з “пісання кніг сваімі рукамі”. Першая ўсходнеславянская

Біблія была выдадзена палачанінам Францыскам Скарынай. На беларускіх землях у другой палове XVI стагоддзя выйшла каля трэці ўсіх выданняў свету на кірыліцы. Пры ўсіх манастырах і храмах, у кожным маёнтку ў магнатаў былі асабістыя бібліятэкі. Асобныя з тых бібліятэк (як, напрыклад, Радзівілаў у Нясвіжы) ніколі не саступалі буйнейшым зборам свету. Прайшлі стагоддзі. І многае з гэтага багацця было рассяяна. Першым, хто паспрабаваў сабраць скарбы разам і апісаць іх, аказаўся Вацлаў Ластоўскі. Яго праца “Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі”, выдадзеная ў 1926 годзе ў Каўнасе, па гэты дзень застаецца ўнікальным даведнікам. 776 старонак даследавання — салідны том! І да таго ж — бібліяграфічная рэдкасць. І вось, нарэшце, намаганнямі выдавецтва “Мастацкая

літаратура” і Нацыянальнай бібліятэкі кніга перавыдадзена ў Мінску. Курыраваў гэты праект Алесь Суша, намеснік дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі. З ім мы пагаварылі аб асобе Ластоўскага, невядомых старонках біяграфіі гэтага дзеяча, а таксама аб незвычайнай гісторыі яго “Гісторыі”.

— *Летась на Дні беларускага пісьменства ў Глыбокім, на радзіме Вацлава Ластоўскага, быў адкрыты яму помнік. А з чаго пачынаўся творчы шлях гэтага неардынарнага чалавека?*

— З 1909 да 1915 года ён працаваў у Вільні сакратаром газеты “Наша ніва”, адказваў за напаўненне яе зместам. Тут яго калегам быў Янка Купала. За перыяд работы ў газеце Ластоўскі падрыхтаваў больш за 300 публікацый, прысвечаных шырокаму колу праблем: ад сельскай гаспадаркі да высокай паэзіі. Асобныя артыкулы сталі эпохальнымі. Напрыклад, у 1913 годзе ён напісаў зварот да літаратараў, у якім заклікаў замест стогнаў аб цяжкай долі селяніна пісаць высокія, дастойныя еўрапейскага і сусветнага літаратурнага мастацтва творы, якімі мог бы ганарыцца кожны беларус.

БЕЛТА

— *І тым не менш, як мне падаецца, Ластоўскага многія не разумелі. Аднак ён знайшоў аднадумца — Максіма Багдановіча, які і сёння лічыцца лепшым паэтам. Значыць, Ластоўскі яшчэ і ўмеў разбірацца ў людзях?*

— Менавіта пры падтрымцы Ластоўскага “Наша ніва” надрукавала першыя вершы маладога беларускага паэта. Ластоўскі абараняў паэзію Багдановіча ад абвінавачванняў у “беззмястоўнасці”. Гэтыя абвінавачванні гучаць сёння дзіўна. Але сто гадоў назад Багдановіча ўспрымалі як занадта далёкага ад рэальнага жыцця пісьменніка, які лунаў у рамантычных вышынях. Ластоўскі з’яўляўся ўкладальнікам адзінага прыжыццёвага зборніка вершаў Багдановіча “Вянок”. Пазней ён аб гэтым сам успамінаў: “Багдановіч даслаў у рэдакцыю “Нашай нівы” рукапіс, у якім былі сабраныя яго вершы, як некаторыя з раней друкаваных, так і нанова ім напісаныя, з просьбай выпусціць асобнай кніжачкай. У 1913 годзе былі атрыманыя грошы на друк. Малюнак на вокладку даў я. Ён нагадвае крыху вянок, таму я і вырашыў, карыстаючыся правамі выдаўца, зрабіць надпіс на кніжцы “Вянок”.

— *Падчас работы ў рэдакцыі “Нашай нівы” Ластоўскі падрыхтаваў цыкл публікацый па пытаннях айчыннай гісторыі — “Кароткую гісторыю Беларусі”, якая выйшла ў Вільні ў 1910 годзе асобнай кнігай. У чым значэнне гэтай працы?*

— У прадмове да кнігі Вацлаў Ластоўскі напісаў: “Гісторыя — гэта падмурак, на якім будзеца жыццё народа. І нам, каб адбудаваць сваё жыццё, трэба распачаць з падмурка, каб будынак быў трывалым. А падмурак у нас салідны, гісторыя наша багатая”. Яшчэ актыўней Ластоўскаму прыйшлося заняцца пытаннямі асветы з пачаткам Першай сусветнай вайны. На акупіраванай германскімі войскамі тэрыторыі было дазволена адкрыццё беларускіх школ. Адрозж узнікла патрэбнасць у падручніках для ствараемых навучальных устаноў. Ластоўскі актыўна ўключыўся ў гэтую работу. На працягу некалькіх гадоў ён стварыў цэлы комплекс школьных падручнікаў і дапаможнікаў для дзяцей.

— *Ці не адцягвала ўвагу Ластоўскага ад навукі асветніцтва, а затым палітыка?*

— Так, сапраўды, ён літаральна разрываўся на некалькі “франтоў”. У лістападзе 1918 года ўвайшоў у склад літоўскага ўрада, дзе ўзначаліў беларускае прадстаўніцтва. Некаторы час працаваў беларускім аташэ пры літоўскім пасольстве ў Берліне. Найвышэйшым дасягненнем у палітычнай дзейнасці Вацлава Ластоўскага было яго абранне ў снежні 1919 года на пасаду прэм’ер-міністра Беларускай Народнай Рэспублікі. У 1923 годзе Вацлаў Ластоўскі падаў у адстаўку з паста прэм’ер-міністра Беларусі, застаўся жыць у Каўнасе і неўзабаве зноў вярнуўся да навуковай дзейнасці. У 1923–1927 гадах выдаваў часопіс “Крывіч”, які стаў непераяўздзеным феноменам беларускай культуралагічнай думкі свайго часу. Але сапраўдным навуковым шэдэўрам, які быў створаны Ластоўскім у каўнаскі перыяд, вядома, была “Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі”.

— *Некалькі аўтарытэтных быў Ластоўскі як навуковец?*

— Яго не раз запрашалі на работу ў вядомыя навуковыя і навучальныя ўстановы свету. Праз амерыканскіх дыпламатаў Ластоўскі атрымаў прапанову пераехаць у ЗША і ўзначаліць Славянскі аддзел Чыкагскай бібліятэкі. Але ў пачатку вясны 1927 года ён выбраў пастаянным месцам жыхарства і работы Мінск, дзе атрымаў пасаду дырэктара Беларускага дзяржаўнага музея, а затым акадэміка Беларускай акадэміі навук. Як чалавек-энцыклапедыст, які займаўся вельмі шырокім колам пытанняў беларускай культуры, уваходзіў у Камісію па ахове помнікаў даўніны, арганізоўваў і сам удзельнічаў у этнаграфічных экспедыцыях. Падчас адной з такіх экспедыцый у 1928 годзе Ластоўскім быў знойдзены і прывезены ў Мінск знакіты Крыж Еўфрасінні Полацкай.

— *Чаму менавіта кніжная спадчына з самага пачатку знаходзілася ў цэнтры навуковых інтарэсаў Ластоўскага?*

— Гэтая цікавасць прасочваецца яшчэ з юнацкіх гадоў. Невыпадкова неўзабаве пасля прыезду ў Пецярбург у 1899 годзе Ластоўскі знайшоў сабе месца работы бібліятэкарам (знамянальна, што бібліятэка стане і апошнім месцам работы ў яго жыцці — ужо ў Саратаве, куды навуковец быў сасланы з Мінска ў перыяд сталінскіх рэпрэсій).

— *Як узнікла жаданне падрыхтаваць фундаментальную працу па гісторыі*

стар. 46

“Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі”, выдадзена ў 1926 годзе ў Каўнасе, па гэты дзень застаецца ўнікальным даведнікам. 776 старонак даследавання — салідны том! І да таго ж — бібліяграфічная рэдкасць.

стар. 45 айчыннай кніжнай культуры?

— Падставай стала 400-годдзе пачатку Францыскам Скарынай беларускага кнігадрукавання ў Вільні, якое адзначалася ў пачатку 1920-х гадоў. Ластоўскі збіраў матэрыял для кнігі, верагодна, шмат гадоў — яшчэ ў 1910-я гады. А ўжо ў 1925 годзе клапаціўся аб закупцы вельмі якаснай і дарагай паперы для друкавання сваёй працы. Ластоўскі планавалі праз кніжную спадчыну Беларусі паказаць багацце і старажытнасць айчыннай культуры ў цэлым. Ён ствараў не проста гісторыю кнігі, але гісторыю культуры Беларусі, у якой кнігадрукаванне, літаратура, выяўленчае мастацтва, навука, адукацыя, філасофія, мова, рэлігія з’яўляюцца ўзаемазвязанымі элементамі агульнай сістэмы.

— *Колькі старажытных выданняў здолеў адшукаць і апісаць Ластоўскі?*

— У склад яго кнігі ўвайшлі 874 апісанні найважнейшых кніжных помнікаў Беларусі да канца XVIII стагоддзя. Мала хто раней здагадваўся, што кніжная спадчына Беларусі настолькі багатая. Больш за тое, у працу Ластоўскага ўключаны апісанні не толькі створаных беларусамі твораў

пісьменства, але і выданні іншых народаў Беларусі або на беларускай мове, як, напрыклад, напісаныя арабскімі літарамі, але па-беларуску татарскія “Кітабы”. Метад Вацлава Ластоўскага быў апраўданы і ў наш час выкарыстоўваецца прафесійнымі даследчыкамі, укладальнікамі хрэстаматый і анталогій. Сёння ўжо нікога не здзіўляе (а ў часы Ластоўскага здзіўляла), што “Слова аб палку Ігаравым” можна знайсці ў хрэстаматых і па беларускай, і па рускай, і па

ўкраінскай літаратуры, паколькі да развіцця кожнай з іх яны маюць самае непасрэднае дачыненне. Ластоўскі змог паказаць тое важнае месца, якое займае наша культура ў свеце.

— *“Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі” аформлена выдатным рускім мастаком Мсціславам Дабужынскім. Як склалася супрацоўніцтва беларускага аўтара з такім знакамітым майстрам, адным з членаў пецяярбургскага аб’яднання “Свет мастацтва”?*

— Дабужынскі з 1924 года жыў у Літве, дзе працаваў як тэатральны мастак і выкладчык мастацкай школы. Дакладна вядома, што ён вельмі цесна супрацоўнічаў з Вацлавам Ластоўскім, займаўся мастац-

Вацлаў Ластоўскі уваходзіў у Камісію па ахове помнікаў даўніны, арганізоўваў і сам удзельнічаў у этнаграфічных экспедыцыях. Падчас адной з такіх экспедыцый у 1928 годзе Ластоўскім быў знойдзены і прывезены ў Мінск знакаміты Крыж Еўфрасінні Полацкай.

кім афармленнем часопіса “Крывіч”. Сваю работу па афармленні “Гісторыі беларускай (крыўскай) кнігі” Дабужынскі выканаў бліскуча: на пергаментным фоне вокладкі мастак выгравіраваў назву кнігі

стылізаваным пад кірыліцу шрыфтам, падобным да таго, што выкарыстоўваў Скарына. Дэкаратыўныя элементы-застаўкі дапоўнены аўтарскай манаграмай мастака “МД”.

— *Цяпер, у эпоху інтэрнэту, ёсць магчымасць “наведваць” многія бібліятэкі свету, не выходзячы з дома. Як*

Ластоўскаму ўдалося сабраць дадзеныя аб старажытных кнігах у той час, калі не было агульнадаступных баз дадзеных?

— Большасць старажытных кніг захоўвалася ў зборах СССР і Польшчы. А Ластоўскі жыў у Літве. Аднак змог зрабіць вельмі многа для знаходжання беларускіх помнікаў у замежных краінах, папрацаваўшы ў бібліятэках, архівах і музеях Еўропы, у тым ліку ў Рыжскім архіве, архіве Ватыкана, Віленскай публічнай бібліятэцы, Беларускаму музеі імя Івана Луцкевіча ў Вільні, а таксама ў некаторых прыватных калекцыях. У навукоўца была таксама ўласная калекцыя. Асіліць такую каласальную работу аднаму чалавеку было немагчыма, таму для пошуку і апісання беларускіх кніжных помнікаў Ластоўскі звяртаўся да многіх знаёмых за мяжой, да вядомых бібліяграфістаў, навукоўцаў у галіне кнігазнаўства і літаратуразнаўства. І сёння мы, сучасныя знатакі і аматары кнігі, карыстаемся “Гісторыяй беларускай (крыўскай) кнігі” як аўтарытэтным даведнікам і, акрамя таго, займаемца напісаным летапісам нацыянальнай культуры.

Віктар Корбут